

УДК 81'373.21(477.62)

СТРУКТУРА МІКРОТОПОНІМІВ СЕЛИЩ ЩЕРБИНІВКА Й ПЕТРІВКА МІСТА ТОРЕЦЬКА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Сегін Л. В.

Донбаський державний педагогічний університет

Рухленко Є. С.

Донбаський державний педагогічний університет

У статті проаналізовано структуру мікротопонімів селищ Щербинівка й Петрівка міста Торцеька Донецької області. З'ясовано, що за структурою більшість мікротопонімів досліджуваної території є простими. У складених назвах найпродуктивнішою є «модель прикметник + іменник». Поодинокими є прийменникові словоформи в ролі мікротопонімів.

Ключові слова: мікротопонім, словотвірна структура, ономація, трансономація, суфіксальні утворення, формант, модель творення.

Сегин Л. В., Рухленко Е. С. Структура микропонимов поселков Щербиновка и Петровка города Торцаька Донецкой области. В статье анализируется структура микропонимов поселков Щербиновка и Петровка города Торцаьк Донецкой области. Выясняется, что по структуре большинство микропонимов исследуемой территории являются простыми. В составных названиях наиболее продуктивной является модель «имя прилагательное + имя существительное». Единичными являются предлоговые словоформы в роли микропонимов.

Ключевые слова: микропоним, словообразовательная структура, ономация, трансономация, суффиксальные образования, формант, модель образования.

Sehin L. V., Rukhlenko Ye. S. The structure of microtoponyms of Shcherbynivka and Petrivka settlements of the town Toretsk of Donetsk region. The structure of microtoponyms of Shcherbynivka and Petrivka settlements of the town Toretsk of Donetsk region is analyzed in the article. It is established that the majority of microtoponyms of the investigated area is simple in structure. The most productive model is "the adjective + noun" in the compiled names. There are single prepositional word-forms in the role of microtoponyms.

Key words: microtoponym, word-formation structure, onomatization, transonomatization, suffixal formations, formant.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Власні назви є важливою частиною української мови, тому здавна привертала увагу мовознавців. Активно вивчають й оніми окремих регіонів. Нині досліджено різні види онімів Донеччини, зокрема прізвища (В. Д. Познанська, Н. Ю. Булава, Р. М. Падалка, В. О. Кравченко), імена (Г. В. Кравченко, Т. В. Буга), прізвиська (О. В. Антонюк), ойконіми, гідроніми, окремі назви малих географічних об'єктів (Є. С. Отін). На нашу думку, вивчення ономастикону Донеччини буде неповним без комплексного дослідження місцевих мікротопонімів. Останнім часом помітно зростає інтерес до цієї теми. Мікротопоніми перебувають на периферії ономастичного поля, оскільки їх використовують на позначення дрібних географічних об'єктів, відомі обмеженій кількості осіб, які проживають на цій території. Проте вивчення мікротопонімів становить значний інтерес, оскільки, по-перше, вони часто лежать в основі топонімів [2, 114], по-друге, допомагають установлювати зв'язки між жителями різних територій, містять корені застарілих слів, які вийшли з ужитку [3, 76]. Дослідження мікротопонімів Донеччини зокрема та України загалом є нагальним і невідкладним завданням, оскільки багато сіл зникає з

географічної карти, деякі мікротопоніми жителі забувають, щороку зменшується кількість інформаторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У методику структурного аналізу топонімів, зокрема й мікротопонімів, зробили внесок такі українські вчені, як Д. Г. Бучко, Л. Л. Гумецька, Ю. О. Карпенко, І. І. Ковалик та ін. На думку О. М. Стрилюк, особливістю мікротопонімів є те, що вони суттєво відрізняються від інших топонімів насамперед своєю структурою, словотвірним значенням, способами номінації тощо [12]. Особливості структури і словотвору мікротопонімів досліджували Б. Д. Бучко, Ю. О. Карпенко, І. Г. Царалунга, Л. П. Білінська, О. Б. Лужецька, О. М. Стрилюк та ін. [1; 6; 11; 12], зокрема й окремих типів географічних об'єктів Донеччини [9]. Однак немає комплексного дослідження мікротопонімів як окремих населених пунктів, так і Донеччини загалом.

Метою статті є дослідження особливостей структурно-словотвірної організації мікротопонімів селищ Щербинівка й Петрівка міста Торцеька Донецької області.

Завдання статті – 1) проаналізувати структуру зібраних мікротопонімів названих селищ; 2) з'ясувати продуктивність моделей творення мікротопонімів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зібрані і проаналізовані мікротопоніми Донеччини

можна поділити на прості (однослівні однокомпонентні) і складені (двослівні, багатокомпонентні). До простих мікротопонімів зараховуємо ті, що складаються з однієї лексеми. Вона може містити просту або складну основу, оформлену за лексикограматичною моделлю іменника чи прикметника в чоловічому, жіночому, середньому роді або у формі множини. Серед досліджуваних мікротопонімів до цієї групи належать 37 онімів: *Низ, Баранівка, Скелювата, Полотнянівка, Польща, Турик, Трубний, Крига, Кракова, Каширівка, Собачівка, Кузня, Оглядова, Пекарня, Парк* тощо. Твірними основами простих (однослівних) мікротопонімів є апелятиви, антропоніми й топоніми. Названі мікротопоніми належать до первинних (лексико-семантичних) або вторинних (морфологічних) дериватів.

Серед первинних мікротопонімів виділяємо дві групи: а) мікротопоніми з неподільними основами; б) мікротопоніми з подільними основами, співзвучні з афіксальними апелятивами. На досліджуваній території таких мікротопонімів у формі однини виявлено 14 одиниць: *Низ, Турик, Парк, Пекарня, Крига, Кузня, Криниця, Коровня, Шовкопрядна, Книгарня* тощо.

Частина простих мікротопонімів не має у своєму складі топонімічних суфіксів. Нерідко ці безафіксні оніми утворені від географічних термінів шляхом метонімічного перенесення, наприклад: *Низ* < низ «нижня течія ріки, а також прилегла до неї територія» [14, 410]. У лінгвістичній літературі існують різні погляди на особливості утворення мікротопоніма на зразок *Криниця*. Окремі дослідники вважають, що такі оніми утворені шляхом метонімічного перенесення, а більшість мовознавців – шляхом топонімізації географічних термінів.

Частина мікротопонімів виникає в результаті ономації географічних апелятивів (*Кузня, Пекарня, Коровня, Книгарня, Бригадна, Шовкопрядна*).

Безафіксні мікротопоніми можуть виникати й у результаті трансонімізації власного імені, тобто переходу оніма одного розряду в інший. На думку науковців, найчастіше такі мікротопоніми утворені від назв населених пунктів і рік. Серед досліджуваних мікротопонімів зафіксовано випадки, коли ойконіми, хороніми збереглися в назвах кутків селища Щербинівка, де перші поселенці були за національністю поляками (*Кракова, Польща*).

Морфологічні (вторинні) утворення ділимо на суфіксальні, префіксальні та композитні. Топоніми мають специфічний набір формантів, особливі моделі, для кожної з яких властива своя продуктивність. Аналіз мікротопонімів свідчить, що в межах назв, утворених морфологічним способом, найпродуктивнішими є суфіксальні моделі. Найчастіше такі мікротопоніми походять від антропонімів. Так, більшість кутків селищ утворено від імен або прізвищ людей, які колись володіли цією ділянкою, обробляли, проживали тощо. Наші спостереження підтверджують думку інших дослідників, що найбільш поширеними є суфікси належності **-ов-о** (*Пирогово* (магазин)), **-ов-е** (*Глібове* (пляж)), *Легейдове* (пляж), *Щурове* (пляж)), **-ев-о** (*Брянцево* (вулиця)), **-ов-ий** (*Сопільняковий*), **-ськ-ий**

(*Петровський* (ставок)). На думку З. О. Купчинської, топоніми з формантами **-ів**, **-ов-о**, **-ов-а**, **-ов-е** належать до ряду тих ранньослов'янських топонімічних утворень, виникнення яких припадає на час слов'янських племен, створення ранньослов'янських державних інститутів [4, 27]. Продуктивними є й утворення з формантом **-івк(а)**. Мікротопоніми з формантом **-івк(а)** утворилися як від власних назв, так і від апелятивів: *Каширівка, Баранівка, Полотнянівка, Собачівка* (кутки села). Інші моделі є непродуктивними, серед яких можна виділити мікротопоніми із суфіксами **-ок** (*Бредок*).

Також засвідчено мікротопонім-композит, утворений способом складання основ та аббревіації. Він має у своїй структурі прикметникову основу в поєднанні з іменниковою основою у формі називного відмінка однини: *Дитсадок* (куток села).

До складених мікротопонімів зараховуємо двослівні, багатослівні назви та прийменникові словоформи.

За частиномовною характеристикою двослівні мікротопоніми досліджуваної території представляють дві моделі, в яких другим, опорним, словом є іменник, а першим – прикметник: *Щербинівський хутір, Нижня Ганнівка, Середня Ганнівка, Верхня Ганнівка, Біла школа, Красна школа, Петровські бугри, Церковний колодязь, Стара церква, Футбольне поле, Британський міст, Залізничний міст* тощо. Найчастіше прикметник перебуває в препозиції. До складу таких мікротопонімів зазвичай входять географічні терміни *поле, ставок, бугор, колодязь* тощо. Науковці наголошують, що в мікротопонімі саме апелятив уносить найсуттєвішу вказівку на вид об'єкта. Такі прикметники вказують на розмір, форму, зовнішній вигляд, час виникнення, місцезнаходження, релятивно-присвійне значення, наприклад: *Біла школа, Стара церква, Петровські бугри* тощо.

Першим компонентом складених назв можуть бути й порядкові числівники: *Сьомий міст, 1-й переїзд, 2-й переїзд, 1-й ярк, 2-й ярк, 1-й куток, 2-й куток, 3-й куток* тощо. На думку О. В. Лужецької, виникнення таких формацій зумовлене насамперед потребою номінувати кілька однотипних об'єктів, що знаходилися близько один від одного, тому атрибути в цьому випадку виконують розрізняльну функцію [6, 184].

Серед мікротопонімів досліджуваних селищ виявлено також і прийменникові словоформи. У науковій літературі їх іменують назвами-орієнтирами. Вони вказують на місце розташування одного об'єкта стосовно іншого.

Прийменникові конструкції – це утворення, що складаються з прийменника та загальної (власної) назви. Відомі утворення з прийменниками **в**, **від**, **до**, **за**, **коло**, **на**, **над**, **під**. Нами зафіксовано лише один такий мікротопонім: *За Сапатчихою* (куток села).

Більш продуктивними виявилися конструкції з прийменником **біля**: *Біля журавля, Біля кладовища, Біля клубу* (кутки села). Ця сама група містить і трикомпонентні конструкції, що складаються з прийменника та загальної (власної) назви, яка є двослівною: *Біля Будинку відпочинку* (табл. 1).

Кількісний розподіл мікротопонімів за структурою

№ з/п	Основні структурні типи мікротопонімів	Кількість мікротопонімів	%
1	Прості (однослівні) мікротопоніми	37	53,6
2	Складені (двослівні) мікротопоніми	27	39,1
3	Прийменникові словоформи в ролі мікротопонімів	5	7,2
4	Загалом	69	100

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Отже, на підставі проведеного аналізу можна стверджувати, що за структурою мікротопонімів досліджуваної території діляться на прості (однослівні) (*Трубний, Крига, Низ тощо*), складені (*Церковний колодязь, Сьомий міст, Стара церква тощо*) та прийменникові словоформи в ролі мікротопонімів (*За Санатчихою, Біля журавля, Біля кладовища*

тощо). Найпродуктивнішими серед похідних мікротопонімів є деривати із суфіксами **-ов-, -ев-, -івк-** та утворені шляхом ономастизації географічних апелювативів. Серед двослівних мікротопонімів продуктивними є дві моделі «прикметник + іменник» і «числівник + іменник». У перспективі вбачаємо доцільність дослідження семантики мікротопонімів названих селищ і мікротопонімів інших населених пунктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білінська Л. Деривати морфологічного способу в мікротопонімії Покуття / Любов Білінська // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2012. – № 11. – С. 28–36.
2. Зверева Ю. В. Структура мікротопонімів Пермського краю [Електронний ресурс] / Ю. В. Зверева // Вестник КГУ ім. Н. А. Некрасова. – 2015. – № 2. – С. 114–118. — Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/n/struktura-mikrotoponimov-permskogo-kraja>.
3. Кривошекова-Гантман А. С. Ономастика на службі історії краю / А. С. Кривошекова-Гантман // Кривошекова-Гантман А. С. Собрание сочинений : в 2 т. / А. С. Кривошекова-Гантман. – Перм : Изд-во Перм. гос. пед. ун-та, 2006. – Т. 2. – С. 68–78.
4. Купчинська З. О. Топоніми на -ин, -ів слов'янського походження / З. О. Купчинська // Мовознавство. – 1993. – № 5. – С. 27–35.
5. Лісняк Н. І. Мікротопоніми Західного Поділля прикметникової форми / Н. І. Лісняк // Духовна і науково-педагогічна діяльність І. І. Огієнка (1882–1972) в контексті українського національного відродження. – Кам'янець-Подільський, 1997. – С. 187–192.
6. Лужецька О. Мікротопоніми складеної структури Бережанщини та Підгаєччини [Електронний ресурс] / Ольга Лужецька // Рідне слово в етнокультурному вимірі. – 2012. – С. 181–188. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsev_2012_2012_25.
7. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. І. Михальчук. – К., 1998. – 20 с.
8. Никонов В. А. Введение в топонимику / В. А. Никонов. – М. : Наука, 1965. – 180 с.
9. Отин Е. С. Происхождение географических названий Донбасса / Е. С. Отин. – Донецк : Юго-Восток, 2014. – 199 с.
10. Отин Е. С. Топонимия Донетчины / Е. С. Отин. – Донецк : Юго-Восток, 2013. – 118 с.
11. Сокіл Н. В. Мікротопонімія Сколівщини : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. В. Сокіл. – Львів, 2007. – 16 с.
12. Стрилюк О. М. Словотворна структура мікротопонімів сіл Турійського району Волинської області [Електронний ресурс] / О. М. Стрилюк. – Режим доступу : http://strylyuk.at.ua/load/naukova_robota/slovotvorna_struktura_mikrotoponimiv_sil_turijського_району_volинської_області/7-1-0-25.
13. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 366 с.
14. Словник української мови : в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1974. – Т. 5. – 415 с.